Munkaszoba a Minoritenplatzon

Interjú Gecsényi Lajossal, az 1987–1994 közötti bécsi magyar levéltári delegátussal

Beszélgetőtárs: Oross András

A levéltáros életpályákat felvázoló interjúsorozat következő része Gecsényi Lajos bécsi levéltári delegátusi pályafutását mutatja be, aki tíz esztendei budapesti tevékenység után 1974 és 1987, valamint 1994 és 1997 között a győri megyei levéltár igazgatójaként, 1997–2002, illetve 2003–2009 között a Magyar Országos Levéltár főigazgatójaként működött. 1987 és 1994 között volt a magyar állam bécsi levéltári delegátusa. Számos szakmai és közéleti feladatai sorában 1985 és 1992 között a Levéltári Szemle főszerkesztőjeként is tevékenykedett. A vele készült beszélgetés nem csupán a folyóirat levéltáros interjúi sorába illeszkedik, hanem egyúttal a badeni egyezmény 2026-ban százéves évfordulóján lát napvilágot, emléket állítva az eseménynek. Folyóiratunk célja, hogy az évfordulóhoz kapcsolódóan minél több levéltári delegátussal készüljön beszélgetés, visszaemlékezés.

OA: *Hogyan került ki Bécsbe és hogyan készült fel erre a nem kis szakmai kihívást jelentő feladatra?*

GL: A levéltári delegáció működésének helyreállítását követően a levéltári delegátus személyéről a Művelődésügyi (vagy éppen Kulturális) Minisztérium Levéltári Osztályán született döntés. Így volt ez elődeim, Kállay István, Buzási János, Szinai Miklós, Ress Imre esetében is. A kiválasztás általános szempontjait nem ismerem. Elvben, a badeni egyezmény alapján, feltétel volt, hogy a kiküldött a Magyar Országos Levéltár állományából kerüljön ki, de ez valójában már Kállay István esetében sem teljesült. A kiküldetésem lehetősége 1985-ben merült fel először, amikor a győri megyei levéltár igazgatójaként átvettem a Levéltári Szemle szerkesztését, és sikerült talpra állítani a megszűnés szélén álló szakmai folyóiratot. Ettől kezdve intenzív munkakapcsolatban álltam a minisztérium levéltári osztályával. Így amikor Ress Imre váltása – az elvben öt évi kiküldetés befejeztével – napirendre került, felvetődött az én nevem is. Hogy a szakmai hátteret illetően miért nem az Országos Levéltár állományában gondolkodtak, azt nem tudom megmondani, miként azt sem, hogy volt-e más jelölt. Tény, hogy tudtam latinul és németül, történelem és levéltár szakot végeztem, 22 éve dolgoztam levéltárban, 1966 óta több tudományos publikációm jelent meg kora újkori és kortörténeti témákból. Győri működésem kezdete, 1974 márciusa óta folyamatos kapcsolatban voltam a burgenlandi tartományi levéltárral, illetve a Collegium Hungaricum ösztöndíjasa is voltam, Németországban, Drezdában hungarikakutatásokat végeztem – tehát mondhatnám, hogy a szakmai feltételrendszer adott volt.

A kiküldetéssel kapcsolatos elképzelés az volt, hogy én a megyei tanácsnál felvetem a kiküldetés lehetőségét azzal a kéréssel, hogy a bécsi megbízatás idejére fizetés nélküli szabadságra mehessek. A minisztérium ugyanis nem kívánt a kiküldetés lejárta után foglalkoztatni, tehát világos volt: vagy visszavesz a megyei tanács a győri levéltárba, vagy kereshetek magam valamit. Én ragaszkodtam ahhoz, hogy ha a kiküldetésre sor kerül és visszatérek, akkor visszavegyenek, és ezt sikerült is elintézni.

1985 nyarán azonban a négyéves kisfiunk súlyosan megbetegedett, és ez komoly szerepet játszott abban, hogy nem foglalkoztunk azzal, hogyan tovább. Ráadásul a kiküldetésnek ebben az esetben komoly társadalombiztosítási vonzatai lettek volna. Így az ügy annyira elaludt, hogy 1986-ban, amikor Karsai Elek – aki akkor a szakszervezeti levéltár igazgatója volt – megkeresett engem, hogy nyugdíjba megy, és azt javasolja a Szakszervezetek Országos Tanácsának, hogy engem nevezzenek ki utódaként, igent mondtam. Annyira komolyra fordult a dolog, hogy a SZOT elnöksége, illetve titkársága 1986 késő őszén előzetesen elfogadta a kinevezésemet, és Budapesten egy úgynevezett tanácsi lakás kiutalását is kilátásba helyezték a számomra.

Abban állapodtunk meg, hogy 1987-ben, amikor Karsai nyugdíjazása aktuálissá válik, otthagyom Győrt és a fővárosba megyek. Erről tájékoztattam a levéltári osztály vezetőjét, és azt mondtam: dönteniük kell, mi legyen a tervezett bécsi kiküldetésemmel. Így került sor arra, hogy – elég váratlanul, hiszen a váltások nyáron szoktak zajlani – 1987. február 1-jével kineveztek bécsi levéltári delegátussá. Egy kéthetes átmeneti időszak, kvázi bemutatási, betanulási időszak után már önállóan folytathattam a munkát Bécsben.

A munkakörülményeket illetően az osztrák hatóságok elismerték a badeni egyezmény érvényességét, tudomásul vették a delegátus kiküldetését, még az elméletileg egyéves úgynevezett próbaidővel sem foglalkoztak, biztosítottak a számára egy munkaszobát a Minoritenplatzon, engedélyezték a magyar anyaghoz a hozzáférést, kulcsot kaptam a raktárakhoz. Igaz, az elhelyezés ekkor nem volt valami csodás, egy tetőtéri piciny helyiség, viszont szép kilátással a térre.

Ress Imre a Haus-, Hof und Staatsarchivra (HHStA) koncentrálva a két hét alatt megmutatott mindent, amit lehetett. Tény és való, hogy nem volt egyszerű, miután korábban nem jártam az intézményben, csak a szakirodalomból ismertem. Rálátásom kutatóként a Hofkammerarchiv anyagára volt, ahol Győr története kapcsán kutattam. Kemény munkát végeztünk a betanulás alatt. A Finanz- és Hofkammerarchivot Imre is kevésbé ismerte, így ott csak a formális bemutatkozásra került sor.

A bemutatást követően igyekeztem lehetőségeimhez képest gyorsan felvenni a fonalat és meghatározni az elvégzendő munkafeladatokat, amiben a minisztérium szabad kezet adott. Fontos dolog volt a számomra, hogy a Haus- Hof- und Staatsarchivban az osztrák kollégák, akik nagyra értékelték Imre munkáját és befogadták maguk közé, hamarosan engem is kollégaként kezeltek. Ebben személy szerint nagy szerepet játszottak Gerhard Rill igazgató, Ernst Petritsch, továbbá Christiane Thomas és Elisabeth Springer főlevéltárosok, akiknek a segítségével nagyon gyorsan sikerült akklimatizálódnom. Ezt jelezte az is, hogy egy év múltán leköltözhettem a tetőtérből az igazgatóság szintjére, és kaptam egy szobát, közvetlenül az igazgatói titkárság szomszédságában.

Az első hónapokban így ki kellett alakítanom a munka és életrendemet. Odahaza megszoktam, hogy alá-fölérendeltségi viszonyokkal meghatározott helyzetben dolgoztam, itt pedig úgymond lebegtem a világban.

OA: *Mármint a magyar szervek között vagy az osztrákoknál?*

GL: A nagykövetséggel igazából semmi érdemi kapcsolat nem volt – csupán annyi, hogy az útleveleinkben évente meg kellett hosszabbítani a tartózkodási engedélyt, és akkor adtak ehhez egy igazolást. A követség jogásza egy alkalommal megnézte az érvényben lévő kétoldalú államközi szerződéseket, és közölte, hogy a badeni egyezmény nem is szerepel azok között. Ekkor a Collegium Hungaricummal sem volt semmilyen szervezeti kapcsolat. A fizetésemet is a Kärtnerstrassén egy bécsi banknál, a magyar érdekeltségű Credit- und Wechselbanknál vettem fel. 1991-ben volt egy számvevőszéki vizsgálat, és a vizsgálatot végző teljesen elhűlt azon, hogy ki vagyok és milyen státuszban vagyok Bécsben, hogyan kapom a fizetésemet. Ekkor pénzügyileg a Collegium Hungaricumhoz csatoltak: onnan kaptam a fizetést, és ha a munkámhoz valamire szükségem volt, ott intézhettem.

OA: *Igen, az erről szóló iratot én is láttam a delegáció irattárában.*

GL: Mindez mutatja, hogy nem volt egyszerű a külképviseleti kapcsolatrendszerbe való beilleszkedés. A delegátus egy hazai kulturális szervnek egy osztrák intézménybe kiküldött megbízottja volt, szolgálati útlevele volt, és nem tartozott a követségi személyzethez, ami persze a valóságban nem így nézett ki. Imre ugyanis eleve adott egy fontos tanácsot: ha telefonálnak a nagyköveti titkárságról, hogy éjszaka vagy munkaszüneti napon telefonügyeletes vagy a követségen, el ne felejts elmenni, mert akkor véget ér a pályád. Azaz volt, ahol szükség volt ránk, mert kevés volt a beosztható ember. Ez így is volt; fegyelmezetten mentem, amikor havonta egy-két alkalommal hívtak. Ez azt jelentette, hogy este hat órától másnap reggel nyolcig ültem a nagykövetség épületében az ügyeleti szobában, ahová a külső telefonhívások befutottak akár bajba jutott magyar állampolgároktól, akár osztrák hivatalos szervektől, elsősorban a csendőrségtől. Tájékoztatást kellett adni vagy továbbítani a hívást a diplomata ügyeleteshez. Annak illusztrálására, hogy 1990 tavaszáig milyen volt a helyzet, a következő példa is mutatja. Amikor először mentem az ügyeletre, a követség biztonsági vezetője felvitt az elzárt ügyeleti szobába, megmutatta a telefonokat, majd a szekrényből elővett egy géppisztolyt, és elmondta a szabályokat: kifele nem szabad lőni, csak befelé, tehát ha belülről támadnak, lőhetsz, ha kintről lőnek, akkor meg ne lőj vissza. Ebben maradtunk. Az ügyelettől 1990 végén sikerült megszabadulni, amikor már új nagykövet volt, de minket – a két katonai delegátust és engem – változatlanul beosztottak ügyeletre. Egyszer megkérdeztem a nagykövetet, hogy lehet az, hogy minket kéthetenként beosztanak, miközben nem tartozunk a nagykövetséghez, mire azt mondta: hát ti nem vagytok diplomaták?

A március 15-i, az április 4-i és a november 7-i rendezvények a Collegium Hungaricumban zajlottak, oda tartoztunk pártszervezetileg is, de a pártéletet nem vitték túlzásba, alig volt több a formalitásoknál. A követségi „elittel" nem volt kapcsolatunk, inkább egy szinttel lejjebb, a gyerekeinken keresztül alakultak ki ismeretségek. A kicsik a Börsegassei iskolába, a nagyobbak a Stubenbastei reálgimnáziumba jártak, ezeken

a kapcsolódásokon keresztül jöttek létre ismeretségek, amelyek aztán megmaradtak, de természetesen nem a nagykövet vagy az első beosztott szintjén, hanem inkább az attasék, harmadtitkárok, azaz a fiatalabb generáció körében. A futárszolgálatot teljesítő segédszemélyzettel is legfeljebb köszönés szintű volt az ismeretség, összejárásra nem volt példa. Annyiban változott a kapcsolat 1990 után, hogy a feleségem ez időtől a konzulátuson dolgozott adminisztrátorként, miután a változások következtében óriásira nőtt a konzulátus munkája és szükség volt kisegítő munkaerőkre.

Az én helyzetem is megváltozott egy kicsit, mert 1990 őszén új nagykövet és új diplomaták érkeztek. Hunkár Dénes nagykövet kifejezett érdeklődést tanúsított a történelmi kapcsolatok ápolása iránt, és ennek szellemében kezelte a levéltári delegátust, feladatokat adott. Így bízott meg 1993-ban a nagykövetség Bankgassei palotája történetének feldolgozásával, amit szerkesztőként, illetve szerzőként Gottfried Mrazzal, a HHStA akkori igazgatójával és Richard Pergerrel, a kiváló bécsi várostörténésszel közösen készítettünk el.

OA: *Bécs hagyományosan az egyik legnagyobb követség volt.*

GL: Igen, valóban nagy létszámú követség volt, sok diplomata, konzuli tisztviselő, kisegítő munkatársak. Nagy részük bent lakott az épületben vagy a Collegiumban. Miután a delegátus nem tartozott a külügyi személyzethez, ő a városban bérelt lakásban lakhatott. Szinai Miklósnak sikerült elérni, hogy a számára a Belvárosban, a Marc Aurel Strasse egyik házában béreltek egy bútorozott lakást, amelybe a Ress család, majd mi is költöztünk.

OA: *Nekem már az volt a mindennapi realitás, hogy 2014-ben a Collegium Hungaricumban a nyolcadik emeleten, abban a szolgálati lakásban kaptam helyet, ahol Fazekas István lakott a családjával. Korábban pedig tudom, hogy a Marc Aurel Strassén volt egy levéltári delegátusi lakás.*

GL: Ennek a lakásnak a csapdája az volt, hogy a tulajdonos egy Salzburgban élő úr, akinek ez komoly bevételi forrást jelentett, egy fillért nem fordított a lakásra. Sose felejtem el, amikor az akkor még a Verwaltungsarchivban dolgozó Lorenz Mikoletzky, a későbbi főigazgató egyszer eljött hozzánk a feleségével, és Lorenz alatt összecsuklott a szék. A díványunknak is eltört a lába, erre a tulajdonos hozott egy méretre vágott fatönköt, azt a díványunk alá tette, mondta, ezzel meg van oldva a probléma. A konyhaszekrény is összedőlt, oda is hozott faanyagot, és szépen összerakta az új konyhaszekrényt. Az előnye viszont az önálló lakásnak az volt, hogy nem kellett a Collegium életrendjéhez igazodni.

OA: *Érdekelne, hogy az első hónapokban hogyan dőlt el a munka iránya és az hogyan csatlakozott az elődtevékenységéhez?*

GL: Az elődeim munkájához kevéssé. Buzási János feldolgozta az Ungarische Akten sorozatot, készített egy jó segédletet hozzá. Ress Imre főleg az 1848/1849 utáni időszakkal, az Osztrák–Magyar Monarchia közös szerveinek anyagával foglalkozott. Élve az egyéni döntés lehetőségével, én kezdettől fogva arra készültem, hogy a 16–17. századi kamarai anyagot mérjem fel és kezdjem el a feldolgozását. Ezt a történeti kutatásaimból ismertem is. Ez új irány volt. A kamarai anyaggal kapcsolatban „megörököltem" egy korábban indított munkát is: a magyar vonatkozású kamarai iratok mikrofilmezésre való előkészítésének ellenőrzését. Ezt a munkát még Szinai Miklós indította el. Ő kötött

megállapodást egy osztrák céggel, amely engedélyt kapott, hogy egy mikrofilmező gépet telepítsen a levéltárba. Magát a mikrofilmezést mindig a levéltár kezelői készítették elő, ők lapszámozták az iratokat. Nekem ott a feladatom annyi volt, hogy megnézzem, hogyan halad az előkészítés és a mikrofilmezés, illetve később átvegyem a kész filmeket és továbbítsam Budapestre.

OA: *Ezekből a mikrofilmekből egy példány az Österreichisches Staatsarchivnak, egy pedig Magyarországnak ment, ugye?*

GL: Igen, így van. Az első hónapok során nagyon gyorsan kialakult a munkamenet, a hét öt napjából hármat legalább a Hofkammerarchivban töltöttem. Nagyon érdekes volt, hogy itt nem is nagyon tudtak arról, hogy a delegátusnak náluk is jogai vannak, így egy ideig valójában félig-meddig kutatóként kezeltek, a kutatóteremben ültem és csak a hivatalos nyitvatartási időben dolgozhattam. Amikor igazgatóváltás történt és Gottfried Mraz lett az igazgató, ezek a problémák megoldódtak. Ettől kezdve a raktárban ülhettem, ott dolgozhattam az iratanyag mellett. Reggel megkaptam a kulcsot, sőt egy idő után le se kellett adnom, kaptam egy saját kulcsot.

Valójában szabadon közlekedhettem. Itt a Hoffinanz Ungarn időrendben lévő iratait kezdtem el cédulázni, darabszinten, csomóról csomóra haladva.

Töméntelen cédulát írtam, emlékezetem szerint valahol 6000 felett hagytam abba. Buzási János otthagyta az általa készített és megjelentetett segédlet céduláit; ezek fél A/4-es lapok voltak, én azokat még tovább téptem, és azokra írtam a regesztákat. Akkoriban semmilyen ellátmány nem volt, így ez volt a legjobb megoldás.

OA: *Van-e olyan nagyobb szakmai élmény – vagy egyáltalán olyan élmény –, ami nem mindennapi, amire szívesen visszagondol?*

GL: Feltétlenül. A kinti működésemet összefoglalva azt mondom: a mindennapokat a segédletkészítés jelentette, de emellett nyílt egy olyan irány, amivel az elődeimnél többet tehettem, mégpedig az osztrák kollégákkal való kapcsolat, illetve a magyar emigrációval meglévő kapcsolataim révén, a világháború végén Ausztriába került magyar családi levéltárak felkutatása, illetve a már levéltárban lévőkhöz segédlet készítése.

A delegátusnak az volt a szerepe, hogy a közös iratokkal foglalkozzon, a feladata nem terjedt ki más, magyar vonatkozású iratokra. Szerencsém volt, hogy Elisabeth Springer kolléganőnek, akihez ezek az iratok tartoztak, egy idő után eszébe jutott, hogy megkérdezze tőlem: láttam-e már az Erdődy-levéltárat? Mondtam, hogy nem. A delegátus számára ugyanis az volt a hallgatólagos szabály, hogy arra az emeletre van bejárása, ahol a magyar vonatkozású közös kormányzati iratok vannak.

A kolléganő ekkor felvitt a nyolcadik-kilencedik emeletre, ahol hatalmas páncélszekrények álltak. Abban volt az Erdődy család levéltári anyagának a galgóci kastélyból kimenekített része, és ott volt még a Coburg-Koháry hercegi levéltár töredéke is, ami részben érinti a magyar dolgokat. Az igazi kincs azonban az Erdődy-levéltár volt. Springer kolléganő egyébként elmondta, hogy ez nem feltétlenül a mi kompetenciánk, mert hátha egyszer jönnek a szlovákok, és azt mondják: semmi közötök hozzá, a gróf 1945-ben miért hozta el és miért hagyta ezeket az iratokat a Staatsarchivban, holott a levéltár többi része Pozsonyban van. Ebből csak nemzetközi vita lehetne. Ennek tudatában itthon is

egyeztettem a levéltári osztállyal, és ott is azt mondták: rád bízzuk, ahogy te gondolod és amit az osztrákok tolerálnak, de igyekezz ezt „fű alatt" kezelni. Akkor kezdtem el az Erdődy-levéltárral foglalkozni, mindenekelőtt a középkori okleveleket jegyzékelni.

Az igazi nagy élmény azonban az volt, amikor Vajay Szabolcs, a kiváló történész – akivel nagyon jó, megtisztelő baráti kapcsolatban voltam – Bécsben járva egyszer azt mondta: miért nem próbálod meg a vöröskői Pálffy-levéltár Ausztriába került részének a dolgát tisztázni? Elkezdtem utánanézni a delegátusi iratokban, és ott volt valóban a nyoma ezeknek. Vajayn keresztül eljutottam végül Martin Pálffyhoz, a szlovák identitással rendelkező magyar arisztokratához, akinek édesapja feleségül vett egy osztrák grófnőt, és megkapta Schloss Sieghartstein kastélyát, Salzburg mellett.

A gróf, aki nem volt igazán tisztában a családi hagyományokkal, és elsősorban az érdekelte, hogy a kárpótlás során Szlovákiában visszakaphasson néhány birtokot, meghívott magához látogatóba. A kastélyban azután felvitt a padlásra, és azt mondta: íme. Ott voltak a Pálffy-iratok a 16. századtól kezdve, abban az állapotban, ahogy valamikor, feltehetőleg a II. világháború utolsó hónapjaiban elhozták Vöröskőről. Azt mondta: üljön itt, ameddig akar, dolgozzon nyugodtan. Ott ültem, remegő kézzel, óriási élmény volt. Ez volt az egyik legnagyobb szakmai élmény.

A levéltári anyag megszerzése azonban nem volt egyszerű – a Staatsarchivban meg kellett győzni a vezetőket, mert ők az átvételért nem lelkesedtek. Változatlanul az esetleges szlovák igényekre utaltak. Először Springer asszony jött el velem, aztán Petritsch kolléga, és együtt néztük át az anyagot, hogy ők javaslatot tehessenek. Az sürgetett bennünket, hogy a gróf el akarta adni a kastélyt, a feleségével együtt el akartak költözni Ausztriából, és egy német gyáros jelentkezett vevőként, akit az iratok érthető módon nem érdekeltek. Ezért kellett sietni, hogy az ÖStA pozitív döntése esetén az átvétel és az átszállítás mielőbb megtörténjen. Ez végül sikerült – hála az osztrák kollégák hozzáállásának –, a Minoritenplatzra beszállítottuk az iratokat, s a levéltár állományba vette őket.

A legnagyobb elszalasztott lehetőség ekkor a hajdani körmendi Batthyány-levéltár megszerzése volt. Csáky Móric professzor mindent megpróbált annak érdekében, hogy rávegye Batthyány Ladislaus herceget a levéltári anyag átadására. Ez a folyamat már Kállay István idején elkezdődött, és az én időmben odáig jutottunk, hogy elvi megállapodás született. Megállapodtunk abban is, hogy milyen anyagi juttatásban részesül. A tárgyalások azonban végül megszakadtak.

OA: *Igen, 2020 vagy 2021 körül én is találkoztam az özveggyel Trautmannsdorfban, és ott hasonló tárgyalásokat folytattunk.*

GL: Az Erdődy- és a Pálffy-levéltár mellett viszont hadd említsem meg a Csáky család szepesmindszenti levéltára anyagának jegyzékelését, amire Csáky Móric professzor adott engedélyt, a Coburg-Koháry hercegi családnak a bécsi palotájukból 1945-ben beszállított levéltári töredékének rendezését, az Alsó-Ausztriai Tartományi Levéltárban a Pálffyak marcheggi levéltári maradványában a magyar vonatkozású iratok kiválogatását és jegyzékelését. Ez utóbbihoz hozzáférni nem volt egyszerű, hiszen delegátusi megbízatásom erre végképpen nem terjedt ki, de az ottani kollégák felismerték, hogy egyszerűbb, ha nekem engedélyezik ezt, mintsem egyszer majd ők állnak neki a zsákokban lévő

iratok feldolgozásának. A sort lezárva Mérey Kajetánnak, az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztériuma főtisztviselőjének a hagyatékát említem, amelyben a kaposmérői Mérey család iratai mellett jelentős részt képez a diplomáciatörténeti értékű magánlevelezés.

Amit nagyon sajnálok, az a Pucheim-levéltár anyaga. Az egyik Puchheim a 17. század közepén komáromi főkapitány volt, számos levél, térkép maradt a működése idejéből. A család azt a szokást követte, hogy könyv alakba beköttette, gyönyörű bőrkötésbe a levéltári iratokat, és így tárolta őket. 1992-ben a bécsi belvárosban eladó volt egy korábbi Batthyány-palota, ahol váratlanul felbukkantak ezek az iratok. A vevő véleményt kért róluk az alsó-ausztriai tartományi levéltárban, ahol, tekintettel a magyarországi vonatkozásokra, a segítségemet kérték az értékelésben. Átnézhettem néhány kötetet, hallatlan érdekes volt, rengeteg értékes forrásanyag volt bennük a 17. századi Komáromra és a felvidéki várakra vonatkozóan. Sajnos a tulajdonosváltás után az anyag teljesen eltűnt a közgyűjtemények szeme elől, az új tulajdonosnak nem jelentett tartalmi, legfeljebb vizuális értéket.

OA: *A mindennapi kapcsolatok hogyan alakultak? Csak hivatalosabb, félhivatalos alkalmakon vagy magánéleti szinten is?*

GL: Családilag Lorenz Mikoleczkyékkel és később Gottfried Mrazékkal voltunk közelebbi ismeretségben, mi is voltunk néhányszor náluk, ők is nálunk, eljöttek hozzánk Győrbe. Mai napig személyes barátság fűz Ernst Petritschhez, a török kor kitűnő szakértőjéhez. A kollegiális jó viszonyt mutatta azonban, hogy a HHStA-ban nemcsak az intézményi rendezvényekre hívtak meg, de minden hét végén ott voltam az ún. Kaffeerunde beszélgetésen, amikor kiértékelték a heti eseményeket. 1992-ben voltam ötven éves, aminek a megünneplését az osztrák kollégák nagyon szépen megszervezték Elisabeth Springer laxenburgi házában. Leopold Kammerhoffer kolléga egy szépen kalligrafált oklevelet készített, annak bizonyítására, hogy a HHStA befogadott a tagjai közé. Ezt minden kolléga aláírta.

OA: *Pedig a badeni egyezménynek van egy olyan kitétele, hogy a magyar levéltári delegátusok az adott levéltár, vagyis a Haus-, Hof- und Staatsarchiv, illetve a Kriegsarchiv vezetőinek jóváhagyásával végzik a munkájukat.*

GL: Ez a passzus a delegáció újraszervezését követően nem éledt fel. A végzett munkáról kötetlen formában tájékoztattam a levéltár igazgatóját és a kollégákat, és amit kértem tőlük – miként a Pálffy- vagy az Erdődy-levéltár ügye, a kamarai levéltári anyaghoz való szabad hozzáférés biztosítása mutatta –, azt teljesítették. Megtisztelő volt az is, hogy 1993-ban az egyetem Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit című sorozatában Archiv und Forschungen címen megjelent tanulmánykötetben, amelyet a levéltár munkatársai írtak, engem is bevettek a szerzők közé, értékelve a tudományos munkám. A figyelmüket jelezte az is, hogy amikor a visszahívásom 1993-ban napirendre került, Kurt Peball főigazgató és Gottfried Mraz igazgató Budapestre jöttek Molnár Józsefhez, a levéltári osztály vezetőjéhez, azzal a kéréssel, hogy hosszabbítsák meg a kiküldetésemet. És ide sorolom azt is, hogy 1994-ben, hazatérésemkor javaslatukra az Osztrák Köztársaság elnöke az osztrák szolgálati érdemérem ezüst fokozatával tüntetett ki.

OA: *Visszakanyarodnék a Pálffy és az Erdődy családhoz. Volt esetleg személyes kontaktus az Erdődy családtagokkal? Az osztrákok kérték, hogy az Erdődy-levéltár kutatásához az engedély meglegyen?*

GL: Nem, személyes kapcsolatban nem álltam Erdődy gróffal. Ő levélben adott engedélyt a kutatásra. Vélhetően Vajay Szabolcsnak köszönhetően, láthatóan így is megbízott bennem.

OA: *Milyen – hivatalos vagy nem hivatalos – kapcsolatot sikerült kialakítani a bécsi egyetemmel, esetleg más városok egyetemeivel, a bécsi történészekkel?*

GL: Az egyetemmel semmiféle kapcsolatom nem volt. Miskolczy Gyula működésének emléke ekkor már láthatóan nem élt az osztrák tudományos életben, pedig ő igazán sok évig volt a bécsi egyetemen és a levéltárban. Ebben az időszakban az osztrák kollégák – a Haus- Hof- und Staatsarchiv munkatársai – sem voltak elismert szereplői az egyetemi oktatásnak. Még Christiane Thomas sem, aki rengeteget dolgozott a 16. századi forráskiadványokon. Jó kapcsolatban voltam viszont az önálló Ost- und Südosteuropäisches Institut munkatársaival, akik a Monarchia történetével foglalkoztak, és alkalmanként kérték a segítségem bibliográfiai kérdésekben, illetve olykor írtam egy-egy recenziót az intézet folyóiratába.

Az osztrák történészvilággal két okból nem volt számottevő kapcsolatom. Egyrészt én is csak úgymond egy levéltáros voltam. Másrészt – és ez talán fontosabb – a kora újkori magyar történelem akkortájt nem érdekelte különösebben az osztrák történészeket.

OA: *Azóta Thomas Winkelbauer révén ez az érdeklődés megváltozott.*

GL: Igen, azóta a 16–18. századi témák iránt jelentősen nőtt az érdeklődés. Winkelbauer professzor munkásságának köszönhetően a kora újkori magyar történelem integrálódott az osztrák történetírásba. És majd három évtizede, hogy Pálffy Géza folyamatosan tartja a kapcsolatot, folyamatosan jelen van szomszédaink tudományos életében.

OA: *Beszéljünk a burgenlandi kapcsolatokról is!*

GL: 1975-től kitűnő kapcsolatom volt a burgenlandiakkal – ebben August Ernst akkori tartományi levéltár-igazgatónak döntő szerepe volt. 1976-ban meghívtak előadást tartani és egy háromnapos látogatásra. Felix Tobler kollégával bejártuk egész Burgenlandot. Sokat jöttek kutatni Mosonmagyaróvárra és Győrbe is, nemcsak levéltárosok, hanem helytörténészek is, és sokat segítettem nekik ezekben a kutatásokban. A burgenlandi kapcsolatok tehát a győri időszak alatt voltak meghatározók. Például ketten is írtak az 1978-ban megjelent Lengyel Alfréd-emlékkötetbe, miként én is írtam August Ernst, Harald Pickler és Johann Seedoch kollégák születésnapi köteteibe. Ahogy azonban kikerültem Bécsbe, ez a kapcsolat alkalmivá vált. Igaz, ekkor is segítettem több burgenlandi község történetére vonatkozó forrás feltárásában. Egyszer szakértőként felkértek, hogy nézzem át azt az anyagot, amelyet később Kulcsár Krisztina rendezett Nikitschen (Fülesen), a Zichy család levéltárának töredékét. 1994-től Győrből azután ismét felerősödött az együttműködés. Megtisztelő volt, hogy 2001-ben megkaptam a Burgenland tartomány nagy arany érdemkeresztje kitüntetést.

OA*: A katonai delegációra is rá szeretnék kérdezni. Ugye ez egy élő, ha nem is napi szintű kapcsolat volt, hiszen akkor még nem egy épületben működött a két képviselet. Amikor már mi voltunk kint, az Erdberg megnyitása óta a katonák ott voltak, majd 2006 után odakerült a Hofkammerarchiv is, és a levéltári delegátus ott is kapott egy szobát. De régebben térben is elkülönültek.*

GL: Munkám kezdetén a katonai delegáció a 7. kerületben a Spitalgasséban működött, ami egy katonai igazgatási épület és kaszárnya volt. Amikor az új épület elkészült a Nottendorfergassén, ők oda költöztek. 1986-ban került ki delegátusnak Zachar József, akit itthonról futólag ismertem.1988-ban Csendes Lászlót Bona Gábor követte. Természetesen tudtunk egymás munkájáról, de szakmai kapcsolat nem alakult ki közöttünk, olykor családilag találkoztunk. Amikor 1992-ben Bona Gábort Szakály Sándor váltotta, ez hasonlóképpen alakult.

OA: *Az Erdberg megnyitása jelentett-e valamilyen változást ebben az időszakban?*

GL: Az új levéltári épület dolgában én a Minoritenplatzon az osztrák kollégák hangulatának hatása alá kerültem. Az egyik petíció követte a másikat, egyik tiltakozás a másikat egy lehetséges erdbergi kitelepítés ellen. Ez nagyon komoly ellenállás volt, miközben az erdbergi épület megépítésének természetesen nagy jelentősége volt. Engem viszont semmilyen módon nem érintett ekkor közvetlenül, miután annak a két levéltárnak az anyaga, ahol én illetékes voltam, nem került az új épületbe. Amikor felvetettem Kurt Peball főigazgató úrnak, hogy jó lenne ott nekem is egy szoba, azt mondta: minek az magának, miért akar itt kint lenni? Nem ragaszkodtam a kéréshez, és nem is volt semmi olyan, ami odakötött volna. Akkor kezdtem az Erdbergbe járni, amikor az 1945 utáni magyar–osztrák kapcsolatok történetét kezdtem kutatni és publikálni.

OA: *A 2000-es évektől jelentős magyar ösztöndíjprogram valósult meg. Hogyan nézett ki ez az 1987 utáni időszakban? Voltak-e magyar kutatók, ösztöndíjasok, igénybe vették-e a levéltári delegátus tudását, kértek-e segítséget?*

GL: Nem volt jellemző. R. Várkonyi Ágnes professzornő kutatott rendszeresen, ő volt kint a Collegium Hungaricumban többször, a Történettudományi Intézetből Somogyi Éva, Spira György, Szakály Ferenc, olykor az egyetemről H. Balázs Éva tanárnő. Tehát olyan, pályájuk delelőjén lévő elismert történészek, akik nem igényelték a delegátus segítségét, mert tudták, mit akarnak kutatni, ismerték az anyagot, és nem volt szükségük támogatásra. Az első fiatal, aki Szakály Ferenc ajánlásával jött hozzám, Pálffy Géza volt, valamikor 1991-1992-ben. De ekkor még nem vált általánossá, hogy fiatal történészek jönnek. Igazából a magyar–osztrák történészi kapcsolatok és a bécsi kutatás – a CH ösztöndíjak ellenére – nem volt tömeges jelenség a kilencvenes évek közepéig.

Viszont sor került egy kifejezetten levéltári munkatársi cserére azzal a céllal, hogy a MOL és a HHStA munkatársai jobban megismerjék egymás intézményét. Erhard Busek alkancellár, tudományügyi miniszter támogatásának köszönhetően 1992-ben Koroknai Ákos és Visi Zsuzsanna kollégák, valamint Christiane Thomas kolléganő egy-egy hónapot tölthettek el a Bécsben, illetve Budapesten. Christiane Thomas mindvégig elkötelezett támogatója maradt a magyar kapcsolatoknak, amit a minisztérium javaslatomra a Pro Cultura Hungarica-díj adományozásával ismert el.

OA: *Úgy vélem, a beszélgetésünk jól érzékeltette, hogy a bécsi magyar levéltári delegátus munkája messze túlmutatott a közös levéltári anyag kezelésén: a magyar vonatkozású források feltárása, a szakmai kapcsolatok építése és a tudományos együttműködések előmozdítása egyaránt részét képezte. A visszaemlékezésből az is világosan kirajzolódik, hogy a személyes bizalom, a kezdeményezőkészség és a nemzetközi együttműködés milyen meghatározó szerepet játszott számos értékes irategyüttes megőrzésében és kutathatóvá tételében. Külön kiemelendők a külföldre került családi levéltárak felkutatására, rendezésére és kutathatóvá tételére irányuló törekvések, amelyek több esetben pótolhatatlan forrásanyag fennmaradását segítették elő.*

Köszönöm, hogy megosztotta velünk tapasztalatait és emlékeit.

2025. november 20.